

Мирослав ПЕРИШИЋ\*

КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ СРБА У ДУБРОВНИКУ У СВЕ-  
ЛУ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ АРХИВА СРПСКЕ ПРАВО-  
СЛАВНЕ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ

*ABSTRACT: The paper analyzes the archival material of the Archives of the Serbian Orthodox Church in Dubrovnik for the research of the cultural heritage of Serbs in Dubrovnik, and in a wider context for the history of the Serbs in Dubrovnik. Special attention was paid to individual documents for the period of the 18<sup>th</sup> to the 20<sup>th</sup> century.*

*KEY WORDS: Dubrovnik, Serbian Orthodox church, cultural heritage, archive documents*

У балканско-источно-медитеранско-средњоевропском културном кругу, од Трста до Солуна и Свете горе, између Беча и Цариграда, од Млетака и Дубровника до Сентандреје, текла је историја српског народа, обликовала се друштвена и културна историја Срба, градио се њихов идентитет са свим одликама поднебља и успостављале су се економске везе. Прожимале су се, додиривале или искључивале културе, сударали интереси, делили идентични проблеми и сличне судбине. У различитим или подударним историјским епохама Истока и Запада, реч је и о духовним и културним средиштима Срба ван Србије или, пак, о центрима царстава из којих се ширила или је слабила моћ утичући на судбину простора.

Где има историје претпоставка је да постоје и сачувани историјски извори. Где се она снажно испољила извори су вишезначни, али су и чешће пропадали и нестајали. Архив Српске православне црквене општине у Дубровнику један је у низу значајних архива за историју Срба у Дубровнику, историју Српске православне цркве и за друштвену

---

\* Аутор је директор Архива Србије, Београд.

и културну историју Срба у 19. и 20. веку. Његов велики значај мерљив је готово по сваком појединачном сачуваном документу. Погледи учених људи на архиве и њихову улогу могу се применити и у сагледавању значаја Архива Српске православне црквене општине у Дубровнику. Архиви су чувари памћења и доказа о нашем постојању, изворишта сазнања, баштинници искуства, идентитета, култура... И ко зна шта још, истанчаним мислима виђени и бираним речима описани. У метафори књижевнице архив је капија прошлости. Архив је и надлештво за чување докумената – у разумевању државног чиновника. Марљиви мисаони архивист и креативни историчар осећа потребу за продорнијим речима: „То нису папири, то су животи људи“ и упорно ће упозоравати на сваки немаран однос према документу; документаристика и архивистика, уз научни императив – концепцијски мислити историју – за њега су начин живљења. Архив, то смо ми и сведочење о нама читавим својим трајањем и оним што ће бити у будућности – у речима теолога проговарају ученост и време као искуство људског постојања. Значај архива историчар ће још једном покушати да нагласи и размишљањем о трајању и памћењу. Прво је континуирано, друго је „испресецаано“ и „избраздано“. Најзад, народи који немају изграђену свест о значају архива и однегован однос према документу немају будућност и неће баштинити искуство – размишљаће државник.

Сва наведена размишљања задиру у суштину преиспитивања укупног односа према архиву: државе, цркве, историчара, архивисте... Архиви су претпоставка за постојање историјске науке, без архива нема научне историографије, без научне историографије нема рационалне историјске свести, историјска свест је саставни део друштвене свести. У том низу појмова од документа до свести, у повратном дејству долази се до свести о документу.

Прошлост није нешто попут реликвије која се чува и нема много везе са данашњицом. Она је жива и уграђена у садашњи свет и животе људи. Не предаје се лако свом проучаваоцу, сазнајно се тешко осваја, опасна је ако се не разуме. Због тога је потребно тежити да о њој знамо што више. Филозофија историчара је да свако друштво уколико жели да напредује мора да буде отворено према својој прошлости. Порука је недвосмислена – прошлост се мора истраживати, сазнавати, критички сагледавати, разумевати, тумачити и знање о њој преносити другима.

У основи знања о прошлости кључна реч је памћење. Потребно га је изоштравати, организовано чувати и осветљавати, јер ништа се не гради само од себе а да не проистиче из нечега што је претходило, његова је последица или из њега извире. Као што речи имају тежину, памћење има снагу. Поготово тамо где је историја вишевековна, испре-

плетаних, у невременима историје искључивих, па опет прожимајућих и спајајућих култура.

Опаснија су времена која помућују мисао од оних која ремете економска тржишта и управљају економским кризама, мада нису непозната искуства да су ова друга претходила првим. Другим речима, економске кризе су мање опасне од духовних. Оне наилазе, трају и превазилазе се са више или мање штете по заједницу, у зависности од способности елита. Духовне кризе остављају за собом теже последице и дуготрајније ожигљке по национални и културни идентитет и друштвену свест. Култура је преосетљива на кризе, али са сачуваним културним наслеђем и прошли и садашњи свет изгледају другачије него што би изгледали без њега – духовно су богатији, са више знања и објективније сагледани.

Документ није историја, али без докумената нема историје. Отуда је свако ново сазнање о мало познатим или непознатим документима за историчаре и архивисте професионални истраживачки изазов. У том светлу Архив Српске православне црквене општине у Дубровнику завређује посебну пажњу и по свему што је у њему сачувано пружа нову истраживачку основу за проширивање знања о прошлости. Његова историја нераскидиво је везана за историју српске заједнице у Дубровнику. У прошлости је делио судбину већег броја архива на балканско-медитеранском простору: мањак стручњака, недостатак простора за смештај архивске грађе, ратови, окупације, идеолошки судари, небрига државе о писаним траговима прошлости и доказима о постојању, нестајање докумената...

Архивска грађа Архива Српске православне црквене општине у Дубровнику у различитим временским периодима налазила се на више места, а данас је смештена у згради која је некада била у власништву племићке породице Бонда. Осим Архива, у истој згради су смештени Ризница Српске православне цркве Светог Благовјештења, Библиотека и Музеј икона.

Већ основни увид у целину сачуваног материјала пружа уверљиву слику о великом значају архивске грађе Архива Српске православне црквене општине у Дубровнику. По броју сачуваних докумената уочава се да је више генерација, у различитим временским периодима, посебно у периодима бројних историјских недаћа, имало дубоку свест о значају документа, захваљујући чему је архивска грађа сачувана. У Архиву Српске православне црквене општине у Дубровнику сачувано је више од 220 књига – домовних протокола, матичних књига рођених, венчаних и умрлих, записника седница парохије и друштава, регистара, деловодних протокола Туторства (црквеног одбора), парохије, затим књига записника предбрачних испита, школа и друштава, црквених инвентара

са прецизним подацима о приложницима и дародавцима, пописа парохијана и домова, књига добротвора и утемељивача, именика добротвора православне парохије (*Libro dei Lasciti a favore del Parocco della chiesa Greca di Ragusa e suoi successori*), многобројних рачунских књига, инвентара школских библиотека. Најстарија књига је деловодни протокол Туторства отворен 11. априла 1811. године. Садржај првог уписа гласи: *Documento concernente lacquisto della casa e giardino al fossato destinati ad uso di chiesa e cimiteroportante la data e stipulato con*, и представља сумарни опис аката који се односе на куповину куће и баште за потребе цркве.

Сачувано је више од 200 архивских јединица (кутија и регистратора) разних списа у којима се налазе значајни извори за историју Срба у Дубровнику. Посебну пажњу завређују најстарија документа с краја 18. века, затим туторски списи од 1811. године, парохијална акта од 1821. године, преписка Архиепископског намесништва, потврде о крштењу из 1800. године, документа о српским породицама, о градњи цркава на Посату, на Бонинову и у граду, о православном гробљу на Бонинову, затим пописи православног становништва у различитим временским периодима у 19. и 20. веку, статистички подаци о православном становништву, завештања и опорукe, документа о отварању српске мушке и женске школе у 19. веку, о добротворима, задужбинарима, приложницима, утемељивачима, светосавским прославама, везама са Српском православном црквеном општином у Трсту, о српским друштвима – „Слога“, „Кнегиња Зорка“, „Матица српска“, „Привредник“, „Српска Зора“, „Добротворна задруга Српкиња Дубровкиња“...

Посебну вредност имају оригинални рукописи Иве Војновића *Смрт мајке Југовића* и *Лазарево васкрсење*, Светозара Ћоровића *Зулумћар*, Андре Мурата *Селим паша* и Андре Гавриловића *Дубровник* и *Вук Караџић, цртице из историје српске књижевности* – сачувани у Архиву Српске православне црквене општине у Дубровнику. Међу наведеним рукописима сачуван је и обиман недовршен рукопис историчара и публицисте Јовице Перовића (1873-1942), који садржи историју Српске православне црквене општине у Дубровнику рађену на основу извора – списа архива саме црквене општине и Државног архива у Дубровнику. Изузетно вредан је најстарији документ – посланица на пергаменту манастира Тврдош с почетка 18. века, који је крајем 17. века разорен и чијој обнови се приступило почетком 18. века. Међу архивском грађом налази се и обиље фотографија дубровачке властеле, Срба Дубровчана – припадника ондашње политичке и културне елите града, новинара, чланова црквене општине, породица и породичних фотоалбума. Ту су и бројни сачувани листови, календари, часописи, публикације

који су настајали у разним периодима историје Дубровника у 19. и 20. веку, као и штампани материјали настајали ван Дубровника.

Шта је то што архивска грађа Архива Српске православне црквене општине у Дубровнику, осим што и сама припада културном наслеђу, нуди истраживачима културног наслеђа Срба у Дубровнику и уопште у изучавању историје Срба у Дубровнику? То су пре свега матичне књиге као својеврсни извор за историју породица и појединаца. Иако се оне у зависности од година и временских периода, осим у Архиву Српске православне црквене општине, данас налазе и у Државном архиву у Дубровнику и у Уреду државне управе Дубровачко-неретванске жупаније, оне су за период од 1790. до 1950. године настале радом Српске православне парохије Св. Благовештења. У Архиву Српске православне црквене општине се чува и *Анаграф* (домовник, „стање душа“) у коме су пописане све породице по члановима. По истраживањима Ивана Виђена *Анаграф* је саставио 1887. године тадашњи дубровачки парох Јован Бућин, а извесне допуне унео његов наследник Саво Барбић.<sup>1</sup> По истим истраживањима, уз употпуњавање података из других извора, матичне књиге могу делимично да пруже уопштенију слику о досељавању православних Срба у Дубровник. Исти аутор наводи да је после првих досељеника који су се од средине 18. века трајно настанили у Дубровнику (у попису становника из 1799. године у граду је живело 108 православаца и 4.175 католика), други талас досељавања уследио у периоду француске власти између 1806/1808 – 1814. године, док се највећи прилив православног становништва догодио на почетку аустријске владавине 1814-1815, када је у Босни и Херцеговини владала велика епидемија куге.<sup>2</sup> По попису из 1830. године у Дубровнику је било 406 православаца, а по Ивану Виђену највише досељеника било је из Херцеговине, пре свега из Мостара, Требиња, Попова и Стоца, а било их је и из Црне Горе (Подгорица и Бијело Поље), Боке (Херцег Нови), затим из Сарајева и Грчке (Јаница). Досељавања у Дубровник било је и даље током 19. века, посебно после 1878. године и аустроугарске окупације Босне и Херцеговине.<sup>3</sup> Захваљујући преданим истраживањима Ивана Виђена, Јелице Рељић, Драгана Дамјановића и Славка Зорице могуће је сагледати историје српских породица у Дубровни-

<sup>1</sup> И. Виђен, *Матичне књиге – извор за историју породица*, у: *Култура Срба у Дубровнику 1790-2010*, приредили: Горан Спаић, Јелица Рељић, Мирослав Перишић, Архив Србије – Српска православна црквена општина у Дубровнику, Београд – Дубровник 2012, 185.

<sup>2</sup> Исто, 191.

<sup>3</sup> Детаљније о досељавању српског православног становништва у Дубровник вид. М. Сиврић, *Миграције православног становништва из залеђа у Дубровник од средине 18. до почетка 19. века*, у: *Култура Срба у Дубровнику...*, 30-37.

ку, међу којима су познатије: Алексић, Барбић, Бердовић, Бошковић, Бравачић, Ковачевић, Марић, Милишић, Мичић, Опуйћ-Константиновић, Лаиновић-Тошовић, Ћоровић, Шкуљевић, Николајевић, као и биографије појединаца – Никодима Милаша, Косте Страјнића, Атанасија Поповића... У Архиву Српске православне црквене општине сачуван је велики број фотографија и фотоалбума наведених породица и појединаца. Посебну пажњу привлаче документа о чврстим и дуготрајним везама Срба у Трсту и Срба у Дубровнику, о чему постоје и подаци у Архиву Српске православне црквене општине у Трсту, а у која су увид стекли Јелица Рељић и Мирослав Перишић, руководећи пројектом сређивања и истраживања архивске грађе Архива Српске православне црквене општине у Дубровнику и архивске грађе у Архиву Српске православне црквене општине у Трсту.<sup>4</sup>

Срби у Дубровнику су у току 19. века изградили три цркве и два гробља: Цркву Светог Ђурђа (Светог Благовештења) и гробље на Посату, Цркву Светог Арханђела Михаила и гробље на Бонинову и Цркву Светог Благовештења у граду. У црквеном инвентару, сачуваном у Архиву српске православне црквене општине у Дубровнику, забележена су имена приложника Цркве Светог Ђурђа на Посату, а у Државном архиву у Дубровнику налази се нацрт православне цркве и гробља на Посату из 1817. године који је урадио Лоренцо Вителески. У Архиву Српске православне црквене општине у Дубровнику сачуван је и детаљни инвентар непокретности цркве на Посату састављен 1831. године под називом „Инвентарио Цркве ст. Храма Благовјештенија Богородици у Дубровнику сушчија, списано под надзирателством Г.Г. Прокураторов Георгија Мичића, Стефана Ђурасовића, Христофора Голића, Петра Опухи и Трифона Путици, љета 1831“ (препис и транскрипција: Славко Зорица, парох дубровачки).<sup>5</sup> У Архиву Српске право-

<sup>4</sup> Делови резултата истраживања у Архиву Српске православне црквене општине у Трсту и у Архиву Српске православне црквене општине у Дубровнику објављени су у следећим књигама: *Култура Срба у Трсту 1751-1914*, (приредили: Ј. Рељић, М. Перишић), Архив Србије - Српска православна црквена општина у Трсту, Београд 2016, 483; *Култура Срба у Дубровнику 1790-2010*, (приредили: Г. Спаић, Ј. Рељић, М. Перишић), Београд – Дубровник 2012, 425; *Генерални конзулат Краљевине Србије у Трсту 1884-1914, Историја српске дипломатије – документа*, књига 1, (приредили: М. Перишић, С. Рајак, Ј. Рељић) / *Consolato generale Delregno di Serbia a Trieste, Storia della diplomazia serba Documenti*, (Redazione di: M. Perišić, S. Rajak, J. Reljić, Архив Србије/ Archivio Della Serbia, Београд 2009/Belgrado 2009, 631.

<sup>5</sup> О унутрашњем уређењу цркве а на основу инвентара непокретности писао је Иван Виђен: „На иконостасу су се налазиле престоње иконе Богородице с круном и бројним заветним плочицама од племенитих метала, икона Христа са сребрном позлаћеном круном, као и иконе Св. Јована крститеља и Св. Благовештења, а у цркви се на зидовима налазио и велики број светих икона (више од 60 икона и графика), тако да је,

славне црквене општине у Дубровнику сачуван је списак приложника и за изградњу друге српске православне цркве и гробља у Дубровнику, овог пута на Бонинову, која је освештана 1837. године. Осим тога, сачувана је и преписка о изградњи, као и подаци о њеној обнови и реконструкцији 1899. године.<sup>6</sup> Уз истраживања Јовице Перовића, Бранка Чоловића, Ирине Арсић, Радована Вукомановића, и трећа српска православна црква у Дубровнику привлачила је истраживачку пажњу проучаваоца историје и архитектонског наслеђа Дубровника, Ивана Виђена, историчара уметности, који је изградњу Цркве Светог Благовештења у старом градском језгру Дубровника сместио у занимљив контекст: „И црква на Посату и црква на Бонинову, свака у свом времену и на свој начин, захтевале су труд и пожртвованост српског православног општинства и представљале су засебну фазу у афирмацији мале православне заједнице. Обе цркве биле су у задатим околностима подухват, али и израз како заједница доживљава себе саму и како је доживљава друштвена околина. Ипак, ни једна ни друга нису толико, до крајњих граница, закупиле заједницу и постале део идентитета као црква у средишту града посвећена Маријиним Благовештењу 1877. године. Лагани али трајни процес организовања и уздицања православних становника Дубровника започео је управо један век раније, склапањем уговора између представника руске и дубровачке владе у Ливорну, којим су се Дубровчани обавезали на ограничено толерисање православне вере под заштитом Русије. Сасвим очекивано, успон и еманципација заједнице следећих деценија испољили су се и кроз архитектуру. Прва црква на Посату била је простор јасног симболичког значења јер је настала у кући угледног дубровачког трговца и руског дипломате херцеговачког порекла Саве Владиславића, али је била управо то – кућа преуређена у зграду за богослужење, мала и дискретна. Црква на Бонинову била је изграђена као објекат већ самосвесне

---

на пример, било само шест икона Св. Николе. Осим тога, у цркви се у функцији декорације налазио и већи број текстилних предмета (завеса, простирки, тепиха, балдахина, покривача, плаштаница), па тако сазнајемо да су царске и бочне двери иконостаса имале завесе од жуте свиле. Занимљиво је да се у цркви налазио и епископски трон, по свему судећи врло скромног изгледа. Наравно, у цркви се налазило и неколико комплета богослужбених предмета, више комплета богослужбеног одела (одежди, стихара итд) за разне прилике и преко 40 комада потребних светих књига. Осим тога, црква је била опскрбљена с више кандила, постоља, свећњака, фењера, столова, столица, ормара, бурала, шкриња, разног бакарног и порцуланског посуђа, алата за уређивање врта, а будући да је тада служила и за обреде сахрањивања поседовала је и два одра, припадајуће покриваче за одар, носилке за покојнике и слично“. И. Виђен, *Црква Светог Ђурђа (Светог Благовештења) на Посату, у: Култура Срба у Дубровнику...*, 47.

<sup>6</sup> Архив Српске православне црквене општине у Дубровнику (без сигнатуре).

али скромне заједнице у оквирима аустријског рестаурацијског апсолутизма, када ни пуно већим и снажнијим конфесијама није било лако. Трећа црква означила је потпуну афирмацију православне заједнице у Дубровнику, њено 'право грађанства' у пуном смислу речи. Настала у доба обновљене уставности након Баховог апсолутизма средине века и економског замаха који је уследио након времена уједначене конјуктуре, те с тиме везаног успона грађанског слоја, ова црква је непатворени *signum temporis*. Да је реч управо о свести заједнице о самопредстављању и слеђењу старих форми, а не о наметању и разметању, најбоље сведочи податак да су се тутори црквене општине већ 1839. године, непосредно по завршетку Цркве Св. Арханђела Михаила на Бонинову, обратили градским властима с молбом да им се дозволи градња нове парохијске цркве у самом граду. Њихов главни аргумент био је да би нова црква *служила градскоме украсу* а одговарала би *потребама мјеснијем, просвјети и економији општества и духу времена*<sup>7</sup>. Тиме су желели да искажу своју идеју о чврстим грађанским правима, која су им по тадашњим модерним законима припадала, али и свест да се та права морају рефлектовати и видљивим знаком који би на свој начин, у свом времену, својим стилским језиком, још једном декларисао посвећеност тла унутар дубровачких градских зидина и у духу свога времена придодео му властити и вредан слој. Такво позиционирање једне изузетно мале заједнице храбро је и самосвесно, али пуно поштовања<sup>8</sup>. Изградња Цркве Светог Благовештења у граду оставила је иза себе велики број докумената сачуваних у Архиву Српске православне црквене општине у Дубровнику. Сачувана су бројна документа не само о изградњи већ и о опремању цркве, о добротворима, молбе за финансијску помоћ, трошковници, подаци о радовима на крову фирме Wagner, затим нацрт црквеног плафона, описи радова, допис градоначелника Рафа Пуцића, два писма Влаха Буковца 1908. године у вези са изразом слика за цркву, уговор са Атанасијем Поповићем од 1. новембра 1926. и 3. марта 1929. године за израду Тајне вечере и за израду Благовести и Крштења Христовог и бројна друга документа, међу којима је и телеграм-честитка Српске православне црквене општине у Трсту.<sup>9</sup> Уз документа о црквама, сачувана су и документа о тежњама православаца за подизање капеле и гробља на Бонинову из 1830. године, као и о палата-

<sup>7</sup> *Извјешће одбора православног општества дубровачког о зидању и освештењу православног храма Благовјештенскога у граду Дубровнику 1865-1877*, Дубровник 1879, 5.

<sup>8</sup> И. Виђен, *Црква светог Благовештења у граду*, у: *Култура Срба у Дубровнику...*, 59.

<sup>9</sup> Увид у архивску грађу Архива Српске православне црквене општине у Дубровнику остварен је приликом сређивања архивске грађе које су започели архивисти Архива Србије 2010. године, под руководством Јелице Рељић и Мирослава Перишића.



ма и задужбинама из каснијих година 19. века (Задужбина Ковачевић – Стари сиротињски дом на Посату, Задужбина Константиновић – Нови сиротињски дом на Посату).

Културни живот Срба у Дубровнику, друштва, листови, часописи, календари, шематизми, зазимају посебно место у културном наслеђу Срба у Дубровнику, а Архив српске православне црквене општине заједно са Библиотеком српске православне црквене општине посебно је богат сачуваним издањима, плакатима, најавима догађаја, препискама... У публикацијама Срба у Дубровнику радо су сарађивали и боравили у Дубровнику разним поводима бројни српски писци и научници из Београда, Новог Сада и других градова: Стојан Новаковић, Јован Скерлић, Стеван Сремац, Милован Глишић (сахрањен у Дубровнику), Богдан и Павле Поповић, Алекса Шантић, Симо Матавуљ, Јован Дучић, Светозар и Владимир Ћоровић, Ристо Одавић... Дубровчани су такође имали значајно место у култури Београда: Александар и Матија Бан, Петар Мариновић, Медо Пуцић, Петар Колендић, Иво Војновић, Марко Мурат...

Немерљиво богатство Архива Српске православне црквене општине представљају рукописи. У току рада на заштити и сређивању архивске грађе, стручни тим Архива Србије пронашао је рукописе књижевника Светозара Ћоровића, Ива Војновића, дум Андре Мурата и Андре Гавриловића. Део су архиве Матице српске у Дубровнику, сачувани су у целини и добро очувани, са потписима аутора, њиховим интервенцијама и коментарима на маргинама страница. У својој обради наведених рукописа Јелица Рељић, архивски саветник у Архиву Србије, између осталог, на следећи начин их је описала: „Драму *Зулумћар* у три чина Светозар Ћоровић је написао 1911. године, а мала библиотека Матице српске у Дубровнику објавила је овај рукопис 1913. као књигу 6. Обима је 82 странице, писане на ћирилици. Четврто певање драме Ива Војновића *Смрт мајке Југовића* објавила је Мала библиотека Матице српске у Дубровнику као књигу 5, а штампала је Српска дубровачка штампарија 1912. године. Војновић је на првој страници забележио: ‚Srpskoj Vojsci osvetiteljici pisac posvećuje‘. Обима је 50 листова писаних латиницом. У рукопису је сачувана и цедуља са Војновићевом забелешком ‚Pravo prevoda, preštampavanja, recitovanja itd. pridržaje sebi autor. NB. na zadnjoj stranici (bijeloj) neka bude i gornja opaska‘. Писање четвртог певања Иво Војновић је довршио 28. новембра 1912. године.

У Архиву Српске православне црквене општине пронађен је и рукопис драме *Лазарево васкрсење* Ива Војновића у десет свезака – 254 странице писане латиницом. Првобитан наслов драме *Јер Велесиле тако хоће* аутор је променио због аустроугарске цензуре и дао јој сим-

бoличан наслoв. У рукопису, који је довршен 30. марта 1913. године, сачуван је и Војновићев нацрт сценографије и распоред за први чин.

Сачуван рукопис песме *Селим паша* дум Андре Мурата из 1913. године има 56 листова на латиници. У омоту рукописа пронађена су и три писма и једна дописница дум Андра Мурата из јуна-августа 1913. и јануара 1914. године упућена из Луке Шипанске Стијепу Кнежевићу и др Франу Кулишићу, секретарима Матице српске у Дубровнику у којима описује и коментарише своје стихове, моли за рецензију и нуди их за штампање.

Рукопис Андре Гавриловића *Дубровник и Вук Караџић, цртице из историје српске књижевности*, из 1914. године пронађен је у обиму од 67 страница (на ћирилици и латиници). У уводном делу рукописа, обрађујући се читаоцима, Андра Гавриловић је између осталог забележио: „...Како се овога лета навршује управо сто година од појаве прве књиге Вука Караџића, налазим да се и ова књижица подноси Матичиним читаоцима у прави час, да је дакле, и она у неколико јубиларна, те се и Српска Матица у Дубровнику на тај начин одужује једним делом признању које васцело Српство дугује великом Вуку. У Бечу фебруар 1914. А. Г.“<sup>10</sup>О садржају рукописа и осталим карактеристикама писала је проф. др Злата Бојовић.<sup>11</sup>

Српске школе у Дубровнику тема је за коју, такође, постоји сачувана архивска грађа у Архиву Српске православне црквене општине. Издавају се следећа документа: молба Тусторства Српске православне црквене општине за отварање школе за српску децу од 31. маја 1830. године, писмо епископа Јосифа Рајачића Тусторству, којим обећава да ће се заложити за отварање школе за српску децу од 13. јуна 1830. године, препис оставинског решења Ђорђа Николајевића за стипендирање младих православаца од 1. марта 1879. године, оставинско решење Закладе „Божа Бошковић“ за оснивање женског православног училишта из 1879. године, Статут православног српског женског училишта „Божа Бошковића“ из 1880. године, попис аката Закладне женске школе „Божа Бошковића“ 1880-1916, оставинско решење Закладе „Нико Бошковић“ за стипендирање младих православаца из 1898. године, опорука Ђорђа Грковца од 7. фебруара 1918. године да се од прихода од његових кућа набављају књиге сиромашним ђацима православне женске школе „Божа Бошковића“ и православне мушке професионалне школе, попис књига Српске књижевне задруге у библиотеци Српске мушке школе у Дубров-

<sup>10</sup> Ј. Рељић, *Књижевност – рукописи из Архива Српске православне црквене општине у Дубровнику*, у *Култура Срба у Дубровнику...*, 316.

<sup>11</sup> З. Бојовић, *О рукописима у Архиву Српске православне црквене општине у Дубровнику*, у: *Култура Срба у Дубровнику...*, 326-329.

нику из 1901. године, попис књига библиотеке Српске женске закладне школе „Божа Бошковића“ у Дубровнику из 1911. године, бројно стање ђака припадника српске православне вере у школама у Дубровнику за школску 1931/32. годину.<sup>12</sup>

Најзад, у Архиву Српске православне црквене општине сачувани су у инвентарима црквених покретних ствари из 1831, 1879. и 1909. године подаци о иконама које се данас налазе у Музеју икона у склопу ризнице Српске православне цркве св. Благовештења, затим подаци о набавци и бројном стању књига у Библиотеци Српске православне црквене општине као и бројна друга документа значајна уопште за историју Срба у Дубровнику. Међу њима су: препис уговора из 1790. године о куповини куће за цркву на Посату 1811. године, уписи у Домовни протокол Српске православне парохије у коме се налази и први упис – „Петар Томић, рођен у Сарајеву 1785“, деловодни протокол из 1811. године, попис аката Српске православне парохије дубровачке 1818-1832, попис православних српских породица и бројно стање душа у Дубровнику на дан 27. фебруара 1821. године, Лични поменик из 1828, писмо Ђорђа Николајевића од 24. маја 1833. Туторству Српске православне црквене општине којим обавештава да је рукоположен, молба пароха Ђорђа Николајевића 1836. године српским трговцима у Трсту за новчану помоћ за довршење цркве на Бонинову, „Историја и протокол цркве светог Михаила на Бонинову 1839“, попис становништва православне вере у дубровачкој општини 1910. године, списак православних бирача из 1938. године, попис православних домова за 1940. годину.

Архив Српске православне црквене општине у Дубровнику, у односу на велике архиве, делује као архивски кутак, али по значају архивске грађе и у целини и по значају сваког појединачног документа превазилази очекивања историчара и архивиста. За њега се не би могло рећи да је истраживачки рукавац за историчаре, већ напротив – незаобилазан архив за историју Срба у Дубровнику, историју Српске православне цркве и својом целином свакако за историју Дубровника. Мада је културно наслеђе Срба у Дубровнику далеко веће и богатије него што би могло да се закључи на основу сачуване архивске грађе, Архив Српске православне црквене општине у Дубровнику је захвално место за истраживача ове увек недовољно обрађене теме.

<sup>12</sup> Архив Српске православне црквене општине у Дубровнику.

Мирослав ПЕРИШИЋ

SERBIAN CULTURAL HERITAGE IN DUBROVNIK AS SHOWN  
FROM THE ARCHIVE DOCUMENTS OF SERBIAN ORTHODOX  
CHURCH ARCHIVE

*Summary*

Where there is a history, we can presume that there are also preserved historical resources. When sources are strongly presented, they are multifaceted, but they are more and more perishable and disappearing. The archive of the Serbian Orthodox Church in Dubrovnik is one of the important archives for the history of Serbs in Dubrovnik, the history of the Serbian Orthodox Church and the social and cultural history of Serbs in the 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> centuries. Numerous documents on the construction of three Serbian churches in Dubrovnik, about Serbian schools in Dubrovnik, magazines, newspapers, societies, associations, cultural and social life of Serbs, as well as letters and correspondences of important personalities from literary and ecclesiastical life from the 18<sup>th</sup> to the 20<sup>th</sup> century, make the Archive of the Serbian Orthodox Church in Dubrovnik unavoidable for any researcher on Serb cultural heritage in Dubrovnik. The preserved original manuscripts of significant literary works by Svetozar Ćorović, Ivo Vojnović, Andre Gavrilović and Andre Murat are of particular value.

The Archive of the Serbian Orthodox Church in Dubrovnik, compared to large archives, seems as an archival periphery, but the significance of archival material in general and of each individual document, it exceeds the expectations of historians and archivists.